

Kəmalə İSLAMZADƏ
Bakı Dövlət Universiteti

AZƏRBAYCAN-RUS MƏDƏNİ ƏLAQƏLƏRİNƏ TÖHFƏ

(Səhər Oruclunun «Azərbaycan folklorunun rus dilinə tərcüməsi probleminin özünəməxsusluğu» kitabı haqqında)

Hər bir xalqın folkloru onun çoxəsrlik mədəniyyətini, adət-ənənələrini, məişətini, təbiət və cəmiyyət hadisələrinə münasibətini, ruhunu əks etdirən bir güzgüdür. Təsadüfi deyildir ki, rus imperiyasının siyasət istiqamətlərini müəyyən edənlər işğal olunmuş ərazilərdə yaşayan yerli xalqları düzgün idarə etmək məqsədi ilə onların ağız ədəbiyyatını toplayaraq rus dilinə tərcüməsi ilə çap etdirmək məsələsini irəli sürmüşdülər. Çünki şifahi yaradıcılıqda xalqın xarakteri, mənfi və müsbət, güclü və zəif cəhətləri öz ifadəsini tapmışdır. Bunları bilməklə həmin xalqın psixologiyasını öyrənmək, hər hansı situasiyada özünü necə aparacağını proqnozlaşdırmaq, bu və ya digər qərara reaksiyasını qabaqcadan müəyyənləşdirmək və onunla məqsədəuyğun şəkildə manipulyasiya etmək mümkündür.

Folklorumuz bu gün də rus dilinə tərcümə edilir. Aydın ki, müasir dünyanın dəyişmiş reallığında məqsədlər də fərqlidir. Artıq tərcümələr xalqların yaxınlaşması, bir-birini tanıması, əlaqələrinin genişlənməsi amalına xidmət edir. Lakin məqsəddən asılı olmayaraq, XIX əsrdə edilmiş tərcümələr tariximizdə öz müsbət rolunu oynamışdır. Belə ki, bir tərəfdən bu yolla zəngin söz incilərimiz itib-batmaqdan qurtulmuş, günümüzədək gəlib çatmışdır, digər tərəfdən folklorumuzun rus dilinə tərcüməsinin əsası qoyulmuş, onun ilkin prinsipləri işlənib hazırlanmışdır.

Filologiya elmləri namizədi Səhər Oruclunun «Azərbaycan folklorunun rus dilinə tərcüməsi probleminin özünəməxsusluğu» kitabında məsələyə tarixi və müasir aspektlərdən yanaşılmışdır. Yenicə işıq üzü görmüş bu nəşrdə problemin tarixi, təkamülü və çağdaş vəziyyəti nəzərdən keçirilmişdir. Bəllidir ki, ədəbiyyatın bədii tərcüməsi mürəkkəb bir işdir. Ədəbiyyatın şifahi qoluna aid nümunələrin tərcüməsi isə daha çətindir. Çünki burada ədəbi dildən fərqli olan, dialekt və şivələrə məxsus koloriti, deyimlərdəki çoxmənalılığı, söz oyununu, janr spesifikasiyasını və s.-ni nəzərə almaq lazımdır. Tərcüməyə gəlməyən, digər dildə ekvivalenti olmayan sözləri çevirməyin yollarını bilmək vacibdir. Müəllif bunun bir neçə üsulunu təklif etmiş və hər bir halda fərdi yanaşmanın çox mühüm məqam olduğunu vurğulamışdır. Bunun nəzərə alınmamasının hansı gülünc nəticələrə gətirib çıxardığı konkret misallarla təsdiqlənmişdir. S.Oruclu qeyri-dəqiq, uğursuz tərcümələri təhlil etməklə yanaşı, öz təkliflərini də irəli sürmüş, tərcümənin orijinalın ruhuna daha uyğun variantını oxuculara təqdim etmişdir.

Azərbaycanda uzun illərin tərcümə təcrübəsi müəyyən tərcümə prinsipləri sistemini yaratmışdır. S.Oruclu həmin prinsipləri əsas götürərək folklor tərcüməsinin özünəməxsusluğunu nəzərə almaqla inkişaf etdirmiş, yeni müddəalarla zənginləşdirmişdir. Müəllif gələcək folklor tərcüməçilərinin güclü nəzəriyyə ilə silahlanması, keyfiyyətli çevirmələr ortaya çıxması üçün öz töhfəsini vermişdir.

Təqdirəlayiq cəhətlərdən biri budur ki, müəllif öz kitabında təkrarlardan qaçmış, haqqında çox yazılmış tərcümələrdən ötəri danışmış, əsas diqqətini inanc, and, dua, alqış, qarğış, layla, oxşama, yanılmac kimi janrların tərcüməsinin təhlilinə yönəlmişdir.

Kitabda müxtəlif tərcümələrə verilən şərhlər, onların dəyərləndirilməsi, Vladimir Qafarov, Alla Axundova kimi tərcüməçilərin əməyinin qiymətləndirilməsi də maraq doğurur. Orijinala tərcümənin müqayisəsi zəminində aparılan bu təhlil oxucuya çevirmənin keyfiyyətini anlamaqda kömək edir.

Hər bir tədqiqat öz praktik əhəmiyyətinə görə dəyərlidir. Tərcümə problemləri və ədəbi əlaqələrlə maraqlananlar üçün faydalı olacaq bu monoqrafiya inanırıq ki, folklordan uğurlu çevirmələrə təkan verəcəkdir.

Qərbi Avropa dillərinin daha çox yayıldığı, məişətimizə nüfuz etdiyi bir vaxtda belə, uzun müddət dünya elminə və mədəniyyətinə açılan pəncərə rolunu oynamış rus dili öz mövqeyini qoruyub saxlamaqdadır. Başqa xalqların da bizi rus dilinə çevrilmiş ağız ədəbiyyatı nümunələri ilə tanıması mümkündür. Odur ki, bu tərcümələrin keyfiyyətli, orijinala maksimum uyğun olması vacibdir. Bütün bunlar S.Oruclunun sözü gedən kitabının aktuallığını bir daha təsdiq edir. Kitaba öz oxucusunu tapmağı, müəllifə isə yaradıcılıq uğurları arzulayırıq.